

УДК 374. 1. (48)

*Давидов П.Г., Поцулко О.А.
Червоний Ліман, Україна*

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТИ – НОВА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний світ розвивається: глобалізується, інтегрується, виводить соціокультурну трансформацію на новий рівень своєї цивілізаційної еволюції. Потужним двигуном цієї світової динаміки та його візитною картою є інформаційно-комп'ютерна революція – тотальна інформатизація і комп'ютеризація усіх сфер людського існування. Тому у сучасних умовах освіта не може залишатися у стані внутрішньої замкнутості та самодостатності. Саме у добу глобалізації, як ніколи, стає зрозумілим, що освіта є не приватною справою, не результатом особистих уподобань, а соціальною технологією виробництва людини, її здібностей та вмінь. Сьогодні людина – як фахівець потребує для себе «соціальної захищеності» у ринкових відносинах коли вона «продас» свої знання і вміння на ринку праці. Таку гарантію може дати їй тільки безперервна освіта, як запорука її конкурентоздатності.

Актуальність дослідження. Проблема безперервної (неперервної, постійної) освіти й сьогодні займає визначне місце серед прогресивних ідей людства. Адже безперервність у наш час є історичною необхідністю, від повноти усвідомлення і ступеня реалізації якої багато в чому залежить подальший прогрес нашого суспільства. Освіта побудована на принципі неперервності, найповніше відповідає природі високорозвиненої соціально-економічній формації, якою є «інформаційне суспільство», або «суспільство знань». Тобто, в таких умовах найважливішим у формуванні висококваліфікованого кадрового потенціалу стає якраз його інтелектуальна складова.

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи раніше, перед освітою постало завдання формування креативної особистості, здатної до саморозвитку, самостійної професійної діяльності, до безперервної освіти, тобто спроможної повноцінно реалізувати себе на всіх етапах свого життя. Проте цей процес формування повинен враховувати як індивідуальні потреби особистості, так й потреби суспільства. Тому пошук співвідношення цих потреб (індивідуальних та суспільних) є міждисциплінарним, адже торкається як різних напрямків у філософській науці (зокрема, соціальної філософії, філософії освіти й

науки, аксіології, філософської антропології та інших) так і різних напрямків педагогічної, психологічної, соціологічної наук. Саме тут й виникає завдання винайти загальний напрямок світоглядно-філософського розуміння феномену «безперервності» в освіті та викреслити завдання практичного напрацювання його впровадження у різних галузях науки та практичної діяльності.

Загальний стан розвитку проблеми. Варто вказати на дослідження вітчизняних філософів В. Андрущенко, О. Головка, С. Гримблат, І. Зязюна, К. Корсака, С. Клепка, М. Лукашевича [1-2; 4-5; 7] та ін., галузеві дослідження у психології, соціології та педагогіці (андрагогіці). Безпосередньо вкажемо на досить фундаментальне дослідження М. Степка, Б. Клименка, Л. Товажнянського [8], найсучасніші розвідки А. Добридень [3].

Постановка мети дослідження. Завданням статті є узагальнення набутого досвіду та напрацювань у сфері нової парадигми «безперервного навчання», або «освіти через усе життя». Для реалізації даної мети необхідно розв'язати наступні *завдання*: 1) з'ясувати сутність феномену «безперервної» освіти; 2) проаналізувати причини та умови трансформації вищої освіти від концепції «закінченої освіти» у процесі вироблення й утвердження нової системи цінностей у контексті феномену «безперервної» освіти; 3) з'ясувати вплив «освіти через все життя» та інформаційного суспільства у формуванні креативних якостей особистості.

Виклад основних положень дослідження. Треба твердо розуміти, що **освіта**, як і будь-яке соціальне явище, це не стихійний, а керований системний процес, який має свої власні цілі, головною з яких є цілеспрямоване і методичне формування особистості професіонала.

Саме тому у суспільстві з початку ХХІ ст. особлива відповідальність у сфері духовності лягає на сферу освіти: необхідно демократизувати не тільки систему суспільних відносин, але й підготувати нове покоління українських громадян – мислячих, діяльних, соціально відповідальних, творчих людей, що керуються загальнолюдськими цінностями. На зміну старим уявленням про цілі та завдання **школи** приходять філософське розуміння проблем освіти, усвідомлення цінності людської особистості, необхідності охорони її достоїнства, гідності, домірності суспільного інституту природі індивідуальності, сполучення природних пропорцій суспільного й індивідуального.

Спробуємо дослідити тенденції змін в освітніх парадигмах, зокрема історію формування концепту «безперервної» освіти. У попередні періоди історії відносна повільна еволюція суспільного виробництва

обумовила стійкість (незмінність) структури і змісту освіти. Склався тип «кінцевої» освіти, при якому колись отримані знання зберігали свою цінність протягом усієї її професійної діяльності. Хоча ще з античних часів філософи замислювалися над «межами» і «достатністю» освіти.

Проте виникала ще й потреба у підборі «необхідних» і «безпечних» знань, в першу чергу, для суспільства. Адже знання, яке протистоїть, або може протистояти загально визнаній соціумом концепції «необхідності та достатності» знань – загроза його існуванню. Зрозуміло, що «необхідні межі знань» встановлювалися завжди «освітньою політикою», яку проводили, в той чи інший час, можновладці, як завжди, боячись «ересі» та «вільнодумства» чи «інакодумства». Проте і «зайві знання» не тільки не мають користі, а можуть і зашкодити розуму самої людини. Адже знання повинні нести користь, тобто застосовуватися людиною у її практичній діяльності. Тому й система освіти ґрунтувалася на боротьбі з невіглаством за «розумну» освіченість.

Проте концептуально усю освітню діяльність прокоментував маркіз Галіфакс (англійський політик і письменник XVI століття): «Освіта – це те, що залишилось, коли ми вже забули, чому нас вчили». Вказавши на те, що під час навчання подається «зайва і непотрібна» інформація, яка жодної користі не має, та найчастіше просто «засмічує» розум. Безумовно, «загальна» освіта (*враховуючи й дошкільну й шкільну у межах початкова – базова (неповна середня) – загальна середня*), враховуючи її масовість повної мірою не може враховувати (*хоча за концепцію індивідуалізації освіти і повинна враховувати*) індивідуальні потреби та схильності особи, що навчається. Проте й сама особа, яка навчається, навіть у старшій школі та у вищій школі повною мірою не усвідомлює свої прагнення, схильності, здібності, потреби та відповідно до них не може вибирати межі та цінність знань, які здобуває. Ця «усвідомленість» приходить на старших курсах вузу чи під час практичної діяльності, коли людина порівнює та виважує відповідність отриманих знань своїм потребам, та «сродність праці» (за Г.С. Сковородою), здобутій спеціальності (професії) та відчуває потребу у «прирощенні» корисних знань.

Саме тому «пророком» необхідності безперервної освіти був «батько» педагогічної науки XVI століття Я. Коменський, який зазначав, що «куди не тягнуть здібності, туди не штовхай» та «хто мало знає, малому може вчити». Загальним гаслом безперервної освіти буде його вислів: «*Вважай нещасливим той день або той час, у який ти не засвоїв нічого нового і нічого не додав до своєї освіти*». Проте, як загальноєвропейська тенденція «освіта через усе життя», була остаточно

сформульована та прийнята у країнах з розвинутою ринковою економікою в середині минулого сторіччя.

Саме тому ідея «безперервної освіти» або «освіти через усе життя серед прогресивних ідей ХХ століття й займає помітне місце. Адже її загальнолюдська значущість виключно велика, а рішення пов'язані з процесом глибинного оновлення освітньої практики у тісному зв'язку перебудови економіки, науки, культури з метою досягнення якісно нового стану суспільства.

Впровадження цієї тенденції в життя безпосередньо пов'язано з розгортанням Болонського процесу. Безпосередній зв'язок концепції «безперервної» освіти і Болонського процесу проаналізовано в монографії «Болонський процес і навчання впродовж життя» авторів: М.Ф. Степка, Б.В. Клименка, Л.Л. Поважного. Слід зазначити, що Празьке комюніке 2001 року, яке було спрямоване на реалізацію зобов'язань, прийнятих у Болонії у 1999 році, на перше місце серед трьох основних завдань зазначило саме обговорення проблем навчання впродовж життя [8].

Адже саме у ХХ столітті темпи оновлення техніки, як зазначає Є.М. Малитников, «...стали значно перебільшувати темпи зміни поколінь людей. Виникла невидана раніше рухомість та змінність суспільного виробництва, яке вимагало постійних змін змісту, характеру і спрямованості професійної діяльності. Ускладнилося або зробилося практично неможливим ефективне виконання своїх обов'язків представниками цілого ряду категорій працівників – від робітника до керівника. В умовах «закінченої» освіти викрилися проблеми функціональної неграмотності, технологічного безробіття, виник дефіцит політичних, економічних, правових, технічних, соціально-психологічних, екологічних знань, посилилося відчуження людини від праці, природи, суспільства, від людини» [6, с. 35].

Адже система освіти, яка склалася та переважно функціонує сьогодні (з урахуванням досить повільного переходу до ідей «безперервної», а доцільніше, на нашу думку, і «випереджальної» системи освіти) поглиблює і соціальні протиріччя, адже зазначені Є.М. Малитниковим проблеми та ігнорування досвіду вітчизняної та світової історії та культури ускладнюють вибір життєвої позиції для багатьох членів суспільства.

Відбулося відставання освіти від нових реалій життя, девальвація її суспільної значущості. Потреба у постійному оновленні знань, підтримці на достатньому рівні готовності та спроможності виконувати соціальні та професійні функції, які постійно ускладнюються, обумовили появу різних видів освіти: неформальної, продовженої, паралельної, ініціативних форм,

самоосвіти, які покликані у визначеній мірі компенсувати недоліки сьогоденної системи освіти. Тобто об'єктивно склалися передумови переходу від «кінцевої» професійної освіти до безперервної освіти «через усе життя».

Розкриємо сутність самого поняття «безперервна» освіта або «навчання впродовж життя». Для цього звернемося безпосередньо до розвідки А.В. Добридень, де вона вказує на 6 аспектів цього поняття, зокрема на: 1) відкритий доступ, «з коліски до останнього подиху»: незалежно від статі, соціального статусу, попередніх успіхів у навчанні, раси і релігії; 2) для всіх громадян: всім приватним особам, їх сім'ям, місцевим співтовариствам, профспілкам, роботодавцям; регіональній владі відводиться активна роль, не має бути пасивних дійових осіб; 3) економічна й соціальна орієнтація: освічені люди є хорошими громадянами і хорошими працівниками; 4) центральне місце того, хто навчається, в процесі навчання: викладач стає наставником і помічником у навчанні; 5) опора на прозорі стандарти освіти і навчання, зрозумілі для всіх зацікавлених сторін, особливо для тих, хто навчається; 6) відкриває нові можливості для людини впродовж її життя [3, с. 90].

З більшістю цих принципів ми повністю погоджуємося, і вказуємо, що поступово ідея «безперервної» освіти стає аксіомою у вітчизняній освітній системі, бо динамізм розвитку суспільства виступає реальною першопричиною необхідності невідкладної перебудови суспільства. Адже важливою умовою нормального існування і процвітання будь-якого суспільства є максимальне використання усіх індивідуальних здібностей людини, надаючи їй можливості для інтелектуального і професійного розвитку.

Проте «неперервну» освіту треба розуміти не як механічний рух особистості від дошкільної до загальної середньої, професійної (початкової – підготовка кваліфікованих робітничих кадрів), середньої (підготовка спеціалістів-техніків), вищої (бакалавра, магістра)), післявузівської освіти (аспірантура, докторантура), підвищення кваліфікації, а як гармонійний процес циклічного оновлення особистості на кожному з вказаних етапів розвитку. Система безперервної освіти повинна забезпечити адекватність змісту освіти вимогам інформаційного суспільства, яке динамічно формується і розвивається.

Сьогодні у більшості освітніх установ вісної (базової) освіти сама освіта організаційно оформлюється у вигляді системи доплаткової освіти (курсів доплаткових професій, факультетів післядипломної освіти та інше), що дозволяє найбільш оптимально розв'язати основні протиріччя сучасного етапу суспільного розвитку – між швидкими темпами

прирошення знань і обмеженими можливостями їх засвоєння (оволодіння) окремо взятою людиною. Тобто відбувається зміна освітніх парадигм, як суттєва характеристика сучасної інноваційної освіти, яка виявляється у появі нових діалектичних та виховних систем, технологій, підходів, обумовлює і нове ставлення як до процесу освіти, так і значному розширенню його суб'єктів.

Як свідчить наш аналіз прикладних і наукових досліджень як з проблем філософії освіти, так і педагогічної інноватики, забезпечення безперервності професійної освіти через створення вузівської системи додаткової освіти у цей час більшістю дослідників розглядається як нова філософсько-педагогічна концепція. Крім того, на думку О.В. Хурорського, інновації притаманні будь-якому навчальному закладу, є його закономірністю, характерною рисою сучасної світової педагогіки [9, с. 7].

Зараз склалися сприятливі умови для розвитку вузівської додаткової освіти. Соціально-економічна ситуація, пов'язана з економічною кризою, що потягнула за собою скорочення обсягів виробництва, зростання рівня безробіття, різке погіршення рівня життя більшої частини населення, в той же час, природним способом обумовила потребу у перепідготовці та навчанні співробітників різних сфер народного господарства. Крім того державні заходи у боротьбі з безробіттям в значній мірі змістили аспекти реальної допомоги, людям що залишилися без роботи, у бік навчання та перенавчання. В ситуації, що склалася, система вищої професійної освіти об'єктивно є найважливішим державним інститутом, спроможним реально допомогти своїм громадянам ефективно і з мінімальними втратами пережити кризовий період, а навчання стає ефективним інструментом, який здатен перетворити кризу у можливість – перспективних змін, переоцінки минулого досвіду, професійно-особистісного зростання, адекватної відповіді на виклики часу і таке інше. В таких умовах нові можливості – фінансові, науково-дослідні та інші відкриваються для працівників вищих навчальних закладів. Державні інвестиції, які спрямовуються для боротьби з безробіттям можуть дозволити розв'язати, як мінімум, дві найважливіші соціально-економічні проблеми: допомогти безробітним і самим вузам, які тривалий час знаходяться у незадовільному фінансовому становищі. Крім того науковцям (зокрема філософам, соціологам і педагогам) це дало б можливість дослідити та набути нового досвіду у навчанні дорослих, які опинилися у скрутній життєвій ситуації. Тому нове освітянське поле, що утворилося, поки не монополізоване, воно відкриває вищим навчальним закладам у цей час неабияку можливість компенсувати багаторічні тенденції демографічного спаду за рахунок якісного і інтенсивного розвитку додаткової освіти дорослих.

З андрагогіки (галузі педагогічної науки, що вивчає проблеми навчання дорослих людей) відомо, що необхідність навчання у дорослих напряму корелює з різними видами актуальних потреб. До недавнього часу у якості таких проблем розглядалися: потенційне кар'єрне зростання; прагнення до незалежності через можливість за допомогою освіти створити власний бізнес; збільшення матеріальних прибутків; здобуття більш цікавої та вигідної роботи та інше. Зараз потреба у освіті все більше пов'язується взагалі з можливістю мати роботу, а поліпрофесіоналізм розглядається як шанс мати вибір у суміжних видах діяльності в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці.

Висновки. В останній час все більш очевидним є те, що потреба в освіті проявляється не тільки на рівні окремої особистості, окремої організації, а й суспільства в цілому. Тому такою актуальною сьогодні є концепція «безперервної» освіти, адже навчання протягом усього життя – це не забаганка окремої особистості, а нагальна потреба і вимога часу, як для особистості, так і для суспільства в цілому. Як свідчить міжнародна практика та й здійснений нами аналіз у сфері послуг з перепідготовки і навчання персоналу, погіршення економічної ситуації актуалізувало необхідність у випереджальному професійному розвитку, формуванні за допомогою перепідготовки їх готовності швидко і адекватно реагувати на зовнішні виклики, своєчасно переходити у перспективні професійні сектори у відповідності до вимог ринкової економіки та економіки «суспільства знань» (інформаційного суспільства).

Подальше дослідження проблеми реформування освіти (внаслідок того, що це вже не суто освітянська проблема, адже вона набула важливого соціального, а то й загальнофілософського значення) стає невіддільним від теоретичних та прикладних досліджень в руслі тенденцій постіндустріального розвитку, економіки знань, які змінюють парадигму освіти.

Список літератури:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю [допов.] / Віктор Андрущенко – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Головка В.О., Гримблат С.О. та ін. Діалектика вищої освіти: трансформація від декларації до реалізації. – Харків «Експада». 2009. – 301 с.
3. Добридень А.В. Навчання впродовж життя в контексті болонського процесу // Вища освіта України – Додаток 3, том 1. (8) – 2008 р.

Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» – 528с. – С. 90-97.

4. Клепко С.Ф. Філософія освіти в Європейському контексті: [монографія] / С.Ф. Клепко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 328 с.

5. Корсак К.В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку триади «людина – суспільство – освіта» на початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: спец. 09.00.10 «філософія освіти» / К.В. Корсак; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 36 с.

6. Малитиков Е.М. Концептуальные основы образования взрослых // Право и образование. – № 2. 2001. – С. 35-40.

7. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.

8. Степко М.Ф., Клименко Б.В., Товажнянський Л.Л. Болонський процес і навчання впродовж життя: Монографія. – Харків: НТУ, 2004. – 112с.

9. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика / А.В. Хуторской – М.: Издат. центр «Академия», 2008. – 256 с.

Bibilijgraphy (transliterated):

1. Andrushchenko V.P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv"yu [dopov.] / Viktor Andrushchenko – К.: Znannya Ukrayiny, 2008. – 819 s.

2. Holovko V.O., Hrymblat S.O. ta in. Dialektyka vyshchoyi osvity: transformatsiya vid deklaratsiyi do realizatsiyi. – Kharkiv «Ekspada». 2009. – 301 s.

3. Dobryden' A.V. Navchannya vprodovzh zhyttya v konteksti bolons'koho protsesu // Vyshcha osvita Ukrayiny – Dodatok 3, tom 1. (8) – 2008 r. Tematychnyy vypusk «Vyshcha osvita Ukrayiny v konteksti intehratsiyi do yevropeys'koho osvitr'oho prostoru» – 528s. – S. 90-97.

4. Klepko S.F. Filosofiya osvity v Yevropeys'komu konteksti: [monohrafiya] / S.F. Klepko. – Poltava: POIPPO, 2006. – 328 s.

5. Korsak K.V. Sotsial'no-filosofs'kyy analiz tendentsiy rozvytku triady «lyudyna – suspil'stvo – osvita» na pochatku KhKhI stolittya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra filosof. nauk: spets. 09.00.10 «filosofiya osvity» / K.V. Korsak; Instytut vyshchoyi osvity APN Ukrayiny. – К., 2006. – 36 s.

6. Malytykov E.M. Kontseptual'nye osnovy obrazovannya vzroslykh // Pravo y obrazovanye. – # 2. 2001. – S. 35-40.

7. Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy. Monohrafiya / Za red. I.A. Zyazyuna. – К.: Vipol, 2000. – 636 s.

8. Stepko M.F., Klymenko B.V., Tovazhnyans'kyu L.L. Bolons'kyu protses i navchannya vprodovzh zhyttya: Monohrafiya. – Kharkiv: NTU, 2004. – 112s.

9. Khutorskoy A.V. Pedagogicheskaya ynnovatyka / A.V. Khutorskoy – M.: Yzdat. tsentr «Akademya», 2008. – 256 s.

Давидов П.Г., Поцулко О.А.

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ОСВІТИ – НОВА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається концепт безперервної освіти як філософсько-педагогічний феномен. Здійснюється історико-філософський та онтологічний аналіз причин переходу від «кінцевої» до «безперервної» освіти. Розглядаються завдання і принципи безперервної освіти, та її креативний характер. Аналізується роль освіти через усе життя, як процес розвитку й саморозвитку особистості та обґрунтується її значення для людини в процесі переходу до інформаційного суспільства.

Ключові слова: безперервна освіта, освіта через усе життя, закінчена освіта, інформація, інформаційне суспільство.

Давидов П.Г., Поцулко Е.А.

НЕПРЕРЫВНОСТЬ ОБРАЗОВАНИЯ – НОВАЯ ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматривается концепт непрерывного образования как философско-педагогический феномен. Осуществляется историко-философский и онтологический анализ причин перехода от «конечного» к «непрерывному» образованию. Рассматриваются задачи и принципы непрерывного образования, его креативный характер. Анализируется роль образования через всю жизнь, как процесс развития и саморазвития личности и обосновывается ее значение для человека в процессе перехода к информационному обществу.

Ключевые слова: непрерывное образование, образование через всю жизнь, оконченное образование, информация, информационное общество.

Davidov P.G., Potsulko O.A.

CONTINUING EDUCATION - A NEW PHILOSOPHY OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article analyses the concept of persistent education as a philosophical-pedagogical phenomenon. Historical-philosophical and ontological analysis of causes of movement from «finished» to «persistent» education is done. The aims and principles of persistent education, its creative character is observed. The role of education during the whole life is analyzed as a process of personal development and self-development, and its importance for a man in the process of movement to the information society.

Key words: persistent education, education during the whole life, finished education, information, information society.

Стаття надійшла до редакції 12.04.15

УДК 621.3 (09) + 921.3(477)

*Тверитникова О. С., Демідова Ю.С.
Харків, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Важливою складовою відновлення та розвитку науково-технічного потенціалу країни є наукові кадри. Стрімкий розвиток промисловості в 1960 рр., виокремлення нових інноваційних напрямів, створення новітніх технологій, застосування обчислювальної техніки зумовило потреби в науковому забезпеченні висококваліфікованими фахівцями як освітній, так і промисловий комплекс. У вітчизняній та зарубіжній історіографії досліджено різні аспекти проблеми професійної підготовки вчених, що свідчить про актуальність теми. Ґрунтовний кількісний і якісний аналіз динаміки змін чисельності наукових кадрів на основі статистичних матеріалів проведено в роботі за редакцією В.Ж. Келле [1]. Досвід підготовки аспірантів та докторантів для різних галузей розглянуто науковцями Т. Г. Сидорчук [2], Н.П. Цеховим [3], В.В. Петриком [5], К.В. Астаховою [6]. Організація